

Kindralstaabi kindralmajor Andres Larka roll Eesti riigikaitse arengus aastatel 1918–1925

Mari-Leen Tammela

Andres Larka (1879–1943) oli Eesti Vabariigi esimene sõjaminister 1918. aasta 24. veebruarist kuni 26. novembrini. Seejärel oli ta 1919. aasta veebruarist kuni 1925. aasta jaanuarini sõjaministri abi (s.o sõjaministri asetäitja), olles selle ameti sisuline kujundaja. Ta oli kahtlemata Eesti riigikaitse kujunemisperioodi üks võtmeisikuid. Andres Larka rollist sel perioodil on aga vähe kirjutatud. Ka Larka ise ei jätnud maha mahukat kirjalikku pärandit. Õigupoolest kirjutas ta üldse üsna vähe. Seetõttu on keeruline välja selgitada tema seisukohti riigikaitseküsimustes, visioone sõjaväest, tulevikuarmeest ja -sõjast ning tema arusaamu sõjakunstist ja riigikaitse juhtimisest. Käesolev käsitlus lähtub küsimusest, millisel määral ja milliste allikate põhjal on võimalik hinnata Larka rolli Eesti riigikaitse kujundamisel aastail 1918–1925.¹

Allikad ja historiograafia

Üldjoontes on Andres Larka elulugu hästi teada. Rahvusarhiivis säilitatavas Sõjavägede Staabi arhiivifondis on säilinud tema teenistustoimik.² Avalikkusele suunatud kirjutistest ilmus 1934. aasta alguses riigivanema kandidaatide ülesseadmise kampaania ajal Eesti Vabadussõjalaste Liidu kirjastusel Larkat tutvustav elulooline brošüür, mis kannab valimiskampaania vaimsust.³ Larka lühielulugu on leitav mitmest entsüklopeediast ja ka Eesti

¹ Artikkel valmis osana Kaitseministeeriumi rahastatud teadusprojektist S-001 „Eesti sõjaline mõte aastatel 1920–1940“.

² Larka, Andres Jaani pg, teenistustoimik, RA, ERA.495.7.2544.

³ *Kindral A. Larka. Põhiseaduse lahingu juht. Vabadussõjalaste poolt Eesti rahvale esitatud kandidaat riigivanema kohale* (Tallinn: EVL, 1934).

Vabaduse Risti kavaleride kohta koostatud koguteostest.⁴ Mõningaid täiendusi varem avaldatud eluloole pakuvad Larka enda 1930. aasta täpsustused leksikoni „Eesti avalikud tegelased“ materjalidele. Ta pidas toimetajaga kirjavahetust, milles täpsustas andmeid enda kohta.⁵ 1939. aastal ilmunud Eesti riigi-, avaliku- ja kultuurielu tegelaste leksikonis Larka elulugu ei ole, ilmselt seetõttu, et ta oli vabadussõjalaste riigipöördekatse ettevalmistamises osalemises 1936. aastal süüdi mõistetud, kuigi 1937. aastal armuandmise korras vabastatud. Leksikonis pole ka nt Jaan Tõnissoni, Ants Piipuga Jaan Teemantit, kes olid silma paistnud autoritaarse valitsemiskorra kritiseerimisega.⁶ Alates 1990. aastatest on Larka elulugu avaldatud muu hulgas Jaak Pihlaku teoses „Karutapjad ja Vabaduse Risti vennad“, kus tema elulookäsitlus on mõnevõrra detailsem⁷ kui koguteoses „Eesti Vabaduse Risti kavalerid“. Lisakonteksti pakub asjaolu, et Larka noorem vend Johannes Larka (1887–1941), kes oli Eesti Vabariigis riigikontrolli revident ja Vigala põllutöökooli õpetaja, oli samuti Vabadusristi kavaler (VR I/3).⁸ Larka elu ja tegevus on pärvinud mõnevõrra tähelepanu seoses tema ümmarguste sünniaastapäevadega.⁹

Ehkki Larka eluloolised andmed on üldjoontes teada, on tema rolli Eesti riigikaitse arengus või koguni riigikaitsepoliitilistes küsimustes käsitletud üsna napilt. Larka osalemisest riigikaitseküsimuste aruteludel esimese põhi-seaduse väljatöötamise ajal on põgusalt kirjutanud ainult Ago Pajur oma Eesti riigikaitsepoliitika arengut käsitlevas monograafias.¹⁰ Alljärgnevalt võrreldakse olemasolevaid allikaid uuesti ja asetatakse need laiemasse konteksti.

⁴ Eesti Vabadusristi kavalerid (Tallinn: Vabadusristi Vendade Ühenduse keskjuhatus, 1935), lk 28–29; Jaak Pihlak, Mati Strauss, Ain Krillo, *Eesti Vabaduse Risti kavalerid* (Viljandi: Vabadussõja Ajaloo Selts, Viljandi Muuseum, 2016), lk 386.

⁵ Vt E.av.teg I trk., EKM EKLA, f 193, f 193, m 20:17. Tulemust vt *Eesti avalikud tegelased. Eluloolisi andmeid*, toim. R. Kleis (Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1932), lk 145.

⁶ *Eesti riigi-, avaliku- ja kultuurielu tegelased 1918–1938, I* (Tallinn: Eesti Kunstnike Liit, 1939).

⁷ Jaak Pihlak, *Karutapjad ja Vabaduse Risti vennad* (Viljandi: Viljandi Muuseum, 2010), lk 141–142.

⁸ Pihlak, Strauss, Krillo, *Eesti Vabaduse Risti kavalerid*, lk 386–387.

⁹ Nt A[a]vo Savitsch, „Eesti kindralid Vabadussõjas: 130 aastat kindral Ernst Pödderi ja Andres Larka sünnist“, *Kultuur ja Elu* 1 (2009), lk 34–39.

¹⁰ Ago Pajur, *Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934* (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999), lk 61 jj.

Ei ole teada, et Larka oleks kirjutanud mõne pikema sõjandusteoreetilise teksti. Küll aga tegi ta kaastööd kõigile tähtsamatele sõdadevahelise perioodi Vabadussõja mälestuskogumikele. 1923. aastal avaldati tema mälestused kogumikus „Iseseisvuse tuleku päevilt“, kus ta kirjeldab koos kindral Aleksander Tõnissoniga Soome põgenemist Saksa okupatsiooni ajal 1918. aasta septembris.¹¹ Eesti Ajakirjanike Liidu välja antud kaheköitelises kogumikus „Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt“ kirjutas Larka Rumeenia rindelt kodumaale tulekust 1917. aasta talvel, välisdelegatsiooniga kohtumisest Kopenhaagenis 1918. aasta oktoobris ja Saksa okupatsioonile järgnenud nädalatest Eestis.¹² Johan Laidoneri 50 aasta juubeliks välja antud mälestusteraamatus meenutas ta õpinguid Nikolai kindralstaabi akadeemias, mis langesid osaliselt kokku Laidoneri õpingu-aastatega selles õppeasutuses.¹³ Koos Larkaga sõjaväe organiseerimise kava koostamisest 1918. aasta sügisel Soomes Saksa okupatsiooni eest varjul olles on oma mälestustes kirjutanud Aleksander Tõnisson.¹⁴ Larka ise peatub oma mälestustes sellel kaval üksnes põgusalt,¹⁵ mistõttu tuleb tema seisukohti rekonstrueerida teiste allikate põhjal, mis võivad aga pakkuda ootamatuid ja uusi vaatenurki. Hiljem siirdus Larka poliitikasse, kus avaldas mõtteid näiteks veteranipoliitika kohta.¹⁶ Laiemas plaanis jaguneb tema tegevus kahte ajajärku: karjäär tegevusjärgelase kuni errumine kuni 1925. aastal ning sellele järgnenud periood 1920. aastate teisest poolest kuni 1930. aastate keskpaigani, mil temast kujunes vabadussõjalaste liikumise üks keskseid kujusid ja poliitiline käilakuju. Siinne käsitus keskendub varasemale perioodile, aastatele 1918–1925.

¹¹ A. Larka, „Sõit Soome“, *Iseseisvuse tuleku päevilt. Mälestused* (Tartu: Postimees, 1923), lk 11–15.

¹² A. Larka, „Kaks sõitu“, *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt*, I kd, *Revolutsioon ja okupatsioon 1917–1918* (Tallinn: Rahvaülikool, 1927), lk 185–194; Kindral A. Larka, „Pihkva korpuse retk Tallinna peale“, *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt*, II kd, *Vabadussõda 1918–1920* (Tallinn: Rahvaülikool, 1930), lk 79–82.

¹³ A. Larka, „Akadeemias“, *Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt* (Tallinn: Vabariigi Ohvitseride Keskkogu, 1934), lk 48–53.

¹⁴ A. Tõnisson, „Mälestusi vabadussõja eelpäevilt“, *Päevaleht*, 28. november 1928, lk 5.

¹⁵ Larka, „Kaks sõitu“, lk 185–194.

¹⁶ A. Larka, „Meil tuleb veel lahinguid lüüa“, *Võitlus*, 28. november 1931, lk 2.

Haridustee ja sõjaväeteenistus

Andres Larka sündis 21. veebruaril (ukj 5. märtsil) 1879 Viljandimaal Pilistvere kihelkonnas Kabala vallas Laeva külas mölder Jaan Larka ja Mari Larka (snd Teder) perekonnas.¹⁷ Haridusteed alustas ta Laeva valla-koolis aastatel 1889–1891, jätkas õpinguid Pilistvere kihelkonnakoolis 1891–1894 ning seejärel Eesti Aleksandrikoolis Kaarlimõisas Põltsamaa lähedal 1894–1898.¹⁸ 1899. aasta septembris astus Larka II järgu vaba-tahtliku õigustega reamehena teenistusse 109. Volžski jalaväepolku.¹⁹ Pärast polgu õppekomando kursuse lõpetamist ülendati ta 1900. aasta mais jefreit-oriiks ja 1900. aasta augustis jätkas ta väljaõpet Vilno (Vilniuse) sõjakoolis, mille lõpetas 1902. aasta augustis I järgu diplomiga. Kooli lõpetamise järel määrati Larka teenima 113. Staraja Russa jalaväepolku, kus ülendati oktoobris alamleitnandiks ning kus teenis nooremohvitserina mitmel ametikohal.²⁰ 1904. aasta novembris komandeeriti Larka 117. Jaroslavl'i jalaväepolku, mille koosseisus osales ta jaanuarist oktoobrini 1905 Vene-Jaapani sõjas Mandžuurias, kus teenis rindeteenistuse eest Püha Stanislavi III järgu ordeni.²¹

¹⁷ EELK Pilistvere koguduse meetrikaraamat, 1879, RA, EAA.3144.1.66, l. 5p; *Kindral A. Larka, Põhiseaduse lahingu juht*, lk 3. Sünnimeetrikas on tema eesnimi kirjutatud *Andrei*, mis näib olevat kirjutaja suvaline vormistus: tema sulest on meetrikas saanud Andreid kõigest Andrestest, samas kui samal aastal sündinute nimekirjades esineb nimi taas kujul *Andres* nii Larka enda kui ka tema vaderi Andres Radiku puhul. Kirjutaja on käitunud samamoodi ka teiste sel ajal sündinud Andrestega. Meetrikat ja nimekirja ei täitnud sama isik, sest käekirjad on erinevad. Vt EELK Pilistvere koguduse meetrikaraamat, 1879, RA, EAA.3144.1.66, l. 5p, 10; vrd EELK Pilistvere koguduse sündinute nimekirja, 1872–1884 (1879), RA, EAA.3144.1.105, l. 145, 149. Larka perekonnanimi on olnud alati Larka, mitte Lärka, nagu on ringlema läinud. Nimekuju Lärka lasi lendu Larka ise, kui ta väitis seda kirjas Eesti Kirjanduse Seltsile, toetudes Pilistvere kirikuõpetaja 1922. aastal välja antud tunnistusele, kuid sünnimeetrika seda ei kinnita. A. Larka Eesti kirjanduse seltsile, 8.8.1930, EKM EKLA, f 193, m 20:17, l. 2/9.

¹⁸ Pihlak, Strauss, Krillo, *Eesti Vabaduse Risti kavalerid*, lk 386.

¹⁹ Kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, märts 1920, RA, ERA.495.7.2544, l. 1p.

²⁰ A. Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 1p; 1923. aastal koostatud teenistuslehes ütleb ta esimese ohvitseriauaastme saanud olevat 22. oktoobril 1902. Vt teenistuse leht sõjaministri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p. Larka peale, juuni 1923, RA, ERA.495.7.2544, l. 10p.

²¹ A. Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 1p–2; Sõjaministri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, dat-ta (sisu järgi 1925), RA, ERA.495.7.2544, l. 4p–5p.

Pärast Vene-Jaapani sõja lõppu, 1906. aasta kevadel, komandeeriti Andres Larka Venemaa Euroopa-osasse tagasi pöörduvate tagavaramväelaste ešloni ülema abiks. Seejärel naasis ta 113. Staraja Russa jalaväepolku, kus ülendati 1906. aasta septembris leitnandiks ja teenis alamväelaste teemaja juhataja, 2. roodu ülema ja alamlipnike kooli juhataja abi ametikohal. 1908. aastal avanes Larkal võimalus sooritada eeleksamid Nikolai kindralstaabi akadeemiasse astumiseks.²² Ta meenutas hiljem, et õppimine akadeemias oli iga nooremohvitseri unistus ning akadeemiasse pääsemiseks tuli läbida väga tihe konkurents: igal aastal kandideeris akadeemiasse 800–1200 ohvitseri, kellest võeti vastu sadakond. Kuna riik kulutas ühe õppuri kohta aastas umbes 10 000 rubla, olid ka standardid kõrged. Õppetöös mahajääjaid järele ei aidatud, järeleksameid ega eksamite edasilükkamist ei võimaldatud. Väljalangenutel tuli akadeemiasse tagasi pöördumiseks teha uued sisseastumiskatsed. Eeleksamid toimusid kirjalikult kohaliku sõjaväeringkonna staabis ning hõlmasid taktikat, poliitilist ajalugu, maateadust, vene keelt ja kahe taktikalise ülesande lahendamist. Kirjalikud katsed edukalt läbinud ohvitserid vabastati ametiülesannetest ja nad said pühenduda augustis toimuvateks lõppkatseteks valmistumisele.²³

1908. aasta veebruaris komandeeriti Larka eeleksamiteks Vilno sõjaväeringkonna staapi, kust naasis polku alles mais.²⁴ Kindralstaabi akadeemiasse pürgijal pidi olema maksimaalselt staabikapteni auaste ja vähemalt kolmeaastane staaž ohvitserina riviteenistuses; katsetele pääsemiseks oli vajalik väeosa ülema soovitus. Larka oli selleks ajaks leitnandi auastmes, mis tähendab, et ta vastas seatud tingimustele. Kirjalikud eeleksamid edukalt läbinuid ootas seejärel 13 suulist eksamit Peterburis, kuhu Larka komandeeriti 1909. aasta augustis.²⁵ Suulised eksamid hõlmasid laia valikut aineid, sealhulgas taktikat, sõjaväelist haldust, fortifikatsiooni, suurtükiasjandust, matemaatikat, ajalugu, maateadust, relvaliikide määrustikke ning saksa ja

²² Kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, märts 1920, RA, ERA.495.7.2544, l. 5p.

²³ Larka, „Akadeemias“, lk 48–50.

²⁴ Sõjainistri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, dat-ta (sisu järgi 1925), RA, ERA.495.7.2544, l. 6.

²⁵ Ibid.

prantsuse keelt. Lisaks tuli sooritada katsed joonistamises ja ratsutamises. Eksamite ulatus annab ettekujutuse nii tollastest professionaalsetest nõudmistest noortele ohvitseridele kui ka vajalikust keel(t)eoskusest, samuti heast vene keele oskusest, mis võimaldas mitmekesiseid suulisi eksameid edukalt sooritada. Katsed kestsid kuu aega ning 1909. aasta oktoobris võeti leitnant Larka, aga ka leitnant Laidoner vastu akadeemia nooremasse klassi. Larka ülendati staabikapteniks (alamkapteniks) aasta hiljem – 1910. aasta oktoobris (auastmevanusega 14. septembrist).²⁶ Kolmas hiljem Eestiga seotud isik, kes samal aastal akadeemiasse astus, oli hilisem Tallinna kindluse staabiülem Leonid Kostandi.²⁷ Järgmise aasta sügisel astusid akadeemiasse ka Jaan Soots ja Juhan Tõrvand.²⁸

Akadeemia õppekava oli mitmekülgne ja mahukas. Esimesel kursusel õpiti inseneri- ja suurtükiala, taktikat, geodeesiast, topograafiat, administratsiooni ning üld- ja sõjaajalugu, samuti rahvusvahelist ja riigiõigust; lisaks vene, saksa, prantsuse ja inglise keelt ning harjutati ratsutamist ja praktiliste taktikaülesannete lahendamist. Õppeaasta lõpus tuli enamikus ainetes sooritada üleminekuksamid, v.a vene keeles ja õiguses; järgmisele

²⁶ Larka, „Akadeemias“, lk 48–50; Sõjainistri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, dat-ta (sisu järgi 1925), RA, ERA.495.7.2544, l. 5p–6.

²⁷ Larka, „Akadeemias“, lk 48. Leonid Vassili pg Kostandi (1883–1920) oli pärit Odessast, lõpetas Nikolai kindralstaabi akadeemia 1912. aastal 1. järgu diplomiga, ülendati 1912 staabikapteniks, 1915 oli Przemysli kindluse staabi vanemadjutandi abi. Seejärel määrati 1915. aasta mais teenistusse Peeter Suure merekindlusse Tallinnas, kus teenis maarinde valitsuse rivijaoskonna ülema kohusetäitjana (oktoobrist 1915), merekindluse maarinde valitsuse operatiivjaoskonna ülemana (augustist 1916) ning maarinde valitsuse staabiülema abi kohusetäitna (maist 1917). Alates 26. aprillist 1917 oli kindluse staabiülema kohusetäitja. Oli 1917. aastal Tallinna tööliste ja soldatite saadikute nõukogu liige ja nõukogu sõja(väe)komitee esimees, toetas Eesti rahvusväeosade asutamist. Vahistati Saksa okupatsioonivõimude poolt ja saadeti 4. juulil 1918 Venemaale välja. 1918. aastal saatis Ülevenemaaline peastaap ta Lääne-Siberi piirkonna Põhja-Jäämere hüdrograafiaekspeditsioonile, Vene kodusõjas osales Põhjarinde valgetes vägedes. 1919. aasta jaanuarist oli ta Murmanskis sõjaväeosakonna ülem, seejärel põhjapiirkonna vägede juhataja direktoraadi kantselei ülem. 1920. aasta algul juhtis Arhangelski rajooni vägesid. 1919. aastal ülendati polkovnikuks. Armees taandumise ajal jäi Arhangelskisse, kus tšekaa ta 1920. aasta veebruaris vahistas. Ta viidi Moskvasse ja hukati 1920. aasta 1. detsembril. Allikas: Костанди Леонид Васильевич, <http://russianestonia.eu/index.php?title=Костанди_Леонид_Васильевич> [30. aprill 2026]. Tema tegevuse kohta 1917. aastal vt: „Võitlused Eesti rahvusväeosade asutamise ümber 10 aasta eest“, II, *Vaba Maa*, 23. aprill 1927, lk 6.

²⁸ Larka, „Akadeemias“, lk 52.

kursusele pääsemise eelduseks oli ka suvise praktika läbimine, mis hõlmas eeskätt topograafilisi töid, taktikalisi ülesandeid ja tutvumist sõjaväe-asutustega. Teisel õppeaastal suurenes erialaainete osakaal: lisandusid strateegia, statistika ja sõjamereasjandus, üldainetest jätkus võõrkeelte õpe. Suurt tähelepanu pöörati praktilistele ülesannetele. Lõpueksamid kestsid peaaegu kaks kuud, millele järgnes välipraktika, sealhulgas topograafilised tööd Pihkva ümbruses ja Varssavi kindlusega tutvumine. Kaheaastase kursuse läbimine tagas akadeemia lõpetamise 2. järgus, kuid õiguse kindralstaabi ametites teenida andis akadeemia lõpetamine 1. järgu diplomiga, milleks tuli pääseda täienduskursustele ja ka need edukalt läbida.²⁹ Üheksakuulistel täienduskursustel kirjutati ja kaitsti töid sõjaajaloo ja taktika alal. Suure osa talvisest õppetööst moodustas strateegiliste ning taktikaliste ülesannete lahendamine, kevadel kanti tööd suuliselt ette. Andres Larka õppis Peterburis Nikolai kindralstaabi akadeemias aastail 1909–1912 ning lõpetas akadeemia 1. järgu diplomiga, mis avas talle tee kindralstaabi-teenistusse. Hea õppeedukuse eest autasustati teda lõpetamisel Püha Anna III järgu ordeniga.³⁰

Akadeemia seaduse kohaselt järgnes õpingutele kohustuslik tähtajaline teenistus sõjaväes. Ka Larka naasis 1912. aasta mais endisesse teenistuskohhta 113. Staraja Russa jalaväepolku, kus ta määrati 7. roodu nooremohvitseriks. 1913. aasta märtsis arvati Larka kui Nikolai kindralstaabi akadeemia täienduskursuse edukalt lõpetanu kindralstaabiohvitseride nimekirja ning määrati oktoobris üheks aastaks 116. Malojaroslavetsi jalaväepolgu 3. roodu ülemaks, kus teenis kuni 1914. aasta 19. juulini. Sellesse ajavahemikku (mai 1912 – juuli 1914) mahtus lisaks riviohvitseri ülesannete täitmisele ka kaks komandeeringut kõrgematesse staapidesse: 20. armeekorpuse staapi ja Vilno sõjaväeringkonna staapi.³¹

²⁹ Vt lähemalt Risto-Pearu Koovit, „Tuntud ja tundmatu – mõistatuslik kolonel Jaan Rink“, *Sõjateadlane = The Estonian Journal of Military Studies* 24 (2024), lk 156–179.

³⁰ Larka, „Akadeemias“, lk 50–53; Sõjaministri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 6.

³¹ Ibid.

I maailmasõjas

Esimeses maailmasõjas osales Andres Larka peaaegu kogu sõja vältel, 1914. aasta juulist kuni 1917. aasta detsembrini.³² Sõja puhkedes komandeeriti ta 40. jalaväediviisi staabi operatsioonide ala vanemadjutandiks ning sama aasta novembris ülendati kapteniks (auastmevanusega septembrist 1914) ning viidi üle kindralstaabi kutseliiki.³³ Diviisi staabis teenides osales ta mitmes suuremas lahingus, sealhulgas 1914. aastal kindral Paul von Rennenkampfi 1. armee koosseisus Ida-Preisimaal ning 2. armee koosseisus Varssavi ja Łódźi all, kus diviis oli mõnda aega ümberpiiramisohus. 1915. aasta algul võttis Larka osa lahingutest Rawka jõe joonel Bolimówi piirkonnas, kus sakslased kasutasid Vene rindel esmakordselt ulatuslikumalt keemiarelva. Samal kevadel osales tema diviis lahingutes Pułtuski-Różani piirkonnas, kus diviis kaotas päeva jooksul ligi 10 000 meest. Järgnes taganemine läbi Poola kuni Nemunase (Neemeni) ülemjooksuni, kus rinne stabiliseerus; enne taandumise lõppu osales diviis ka Saksa ratsaväe läbimurde likvideerimisel Pastavõ piirkonnas Daugavpilsist (Dvinskist) lõunas ning seejärel positsioonisõjas Drövjatõ järvest põhja pool.³⁴

Teenistus rasketes rindelõikudes kajastus Larkale annetatud autasudes. 1915. aasta jaanuaris autasustati teda Püha Anna IV järgu ordeniga kirjaga „Vapruse eest“, veebruaris lisati varasemale Püha Anna III järgu ordenile mõõgad ja lint, mis tähistasid lahingulisi teeneid. Sama aasta mais pälvis Larka Püha Stanislavi II järgu ordeni mõõkadega.³⁵ 1916. aasta novembris annetati talle ka Püha Anna II järgu orden mõõkadega.

1915. aasta sügisel määrati Larka 5. Siberi armeekorpusse staabi kindralstaabi käsundus-staabiohvitseriks ning ülendati 1916. aastal kindralstaabi

³² Kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, märts 1920, RA, ERA.495.7.2544, l. 3.

³³ Sõjainistri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 6; E.av.teg I trk jaoks kirjutatud A. Larka, 15. jaanuar 1929, EKM EKLA, f 193, m 20:17, l. 1/2.

³⁴ E.av.teg I trk jaoks kirjutatud A. Larka, 15. jaanuar 1929, EKM EKLA, f 193, m 20:17, l. 1/2–1/3; *Kindral A. Larka. Põhiseaduse lahingu juht*, lk 4.

³⁵ Sõjainistri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 6p.

alampolkovnikuks (auastmevanusega 1915. aasta 19. detsembrist).³⁶ 1916. aastal osales Larka korpus kindral Aleksei Brussilovi juhitud Edelarinde pealetungis Kovali suunal Stohhodi jõel. Positsioonisõda kestis aasta lõpuni ning jätkus Galiitsias 1917. aasta alguses, kus Larkani jõudis ka veebruarirevolutsioon. Alates 1917. aasta jaanuari lõpust teenis ta 5. Amuuri-taguse piirivalvediviisi staabiülemana, märtsis määrati 159. jalaväediviisi staabiülemaks, sellel ametikohal teenis ta aasta lõpuni. Sama aasta septembris lisati tema alampolkovniku auastmevanusele üks aasta. 159. jalaväediviis tegutses alates 1917. aasta märtsist kuni rinde lagunemiseni detsembris Galiitsias ja seejärel Rumeenias, kus Larkani jõudis ka oktoobrirevolutsioon.³⁷ Diviisi koosseis oli rahvuslikult mitmekesine ning Larka on esile toonud ukrainlaste suurt osakaalu, mis viis 1917. aasta teisel poolel mitme üksuse ukrainastumiseni. Eestlasi oli diviisis vähe – umbes 70–80 meest – ja need suunati sügise jooksul järk-järgult kodumaale. Larka lahkus viimaste hulgas, alustades koduteed detsembri teisel poolel. Ta vormistas diviisi juurest lahkumise puhkusel olekuks ning jõudis Eestisse paar päeva enne aasta lõppu.³⁸

Larka kirjutas mälestustes, et olukord Eestis andis vähem lootust, kui ta oli eeldanud, ning enamlaste mõju sõduritele osutus oodatust suuremaks. Mõnevõrra paremas seisus oli Haapsalus tegutsenud 1. Eesti jalaväepolk polkovnik Ernst Põdderi juhtimisel.³⁹ 3. jaanuaril 1918 sai Larka Tallinnas Tõnismäel asunud 1. Eesti jalaväediviisi staabis diviisiülema alampolkovnik Johan Laidonerilt ülesande formeerida suurtükiväebrigaad ja hakata seda juhtima. Selleks suundus Larka mõni päev hiljem Haapsallu.⁴⁰ 20. jaanuariks oli brigaadis 21 ohvitseri, sh arstid ja ametnikud, 801 sõdurit ja 456 hobust, ning formeerimisel oli viis patareid. Töötati keerulistes tingimustes, kus tuli koos eksisteerida punavõimuga, kes takistas rahvuslike üksuste formeerimist.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.; Res. n.ltn Johannes Luikmil'i tõendus, 4. märts 1940, RA, ERA.495.7.2544, l. 30; E.av.teg I trk jaoks kirjutanud A. Larka, 15. jaanuar 1929, EKM EKLA, f 193, m 20:17, l. 1/3.

³⁸ Larka, „Kaks sõitu“, lk 189.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Suurtükiväebrigaadi formeerimise kohta vt lähemalt Ago Pajur, „Sada aastat eesti suurtükiväe sünnist Haapsalus“, *Läänemaa Muuseumi toimetised* (Haapsalu: Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid, 2019), lk 195–234.

1918. aasta jaanuari lõpus alustaski Eesti tööliste ja soldatite saadikute nõukogu Eesti sõjaväe sektsioon rahvusväeosade likvideerimist.⁴¹ Suurtükiväebrigaadi formeerimist raskendasid ka teised põhjused: patareiiülemad olid noored, mehed ei tundnud üksteist ning organisatsioon oli alles kujunemisejärgus. Lisaks ei ilmunud kõik Eestisse jõudnud suurtükiväelased brigaadi, vaid valgusid üle maa taludesse laiali ja ka kohale jõudnud mehed kasutasid segast aega vahetevahel ära käimiseks.⁴² Larka kirjutas hiljem, et ta ei jõudnud väeosa tegelikult võitlusvõimeliseks kujundada muu hulgas ka vanemohvitseride nappuse tõttu. Pärast viit nädalat Haapsalus suundus Larka Laidoneri kutsel 1918. aasta 16. veebruaril Tallinna, kus pidi alampolkovnik Jaan Sootsi asemel võtma üle 1. Eesti jalaväediviisi staabiülema ametikoha. Selle ameti pidamine jäi aga katki, sest Eesti tööliste ja sõjaväelaste saadikute nõukogu täitevkomitee sõjaväeosakond võttis 19. veebruaril staabi üle ja ühtlasi saabusid teated sakslaste liikumisest Haapsalu suunas. Larka meenus, et kuna ta ei tundnud Tallinnas teisi Eesti tegelasi peale Laidoneri, kes oli Saksa vägede saabumise eest Eestist lahkunud, siis ta pärast staabi ülevõtmist enamlaste poolt Haapsallu tagasi ei läinud, vaid jäi Tallinna, kus varjas end sugulaste juures.⁴³

Suurtükiväebrigaadi formeerimise aeg oli Larkale tähendusrikas. Ta hindas ka hiljem suurtükiväe rolli väga kõrgeks ning pidas seda väeliiki lahinguväljal tähtsaks, kui mitte määravaks. Kui 1927. aastal avaldati ajakirjas *Sõdur* 1. Eesti suurtükiväebrigaadi 10. aastapäeva puhul pikem ülevaade üksuse loomisest, oli sellele lisatud ka Larka kui üksuse formeerija lühike mõtteavaldus tähtpäeva puhul. Küllap kandis see vähemalt osaliselt ka tähtpäeva vaimu, aga on ainus teadaolev Larka seisukoht tulevikusõja kohta. Ta kirjutas:

Tulevases sõjas otsustab lahingu tuli. Kes lahinguväljal rohkem tuld tarvitada võib ja seda oskusega teeb – on võitja. Suurtükivägi on tule kõrgem kehastus. Tema puhastab teistele väeliikidele teed edasi liikumisel ja

⁴¹ G. Leets, „Kümne aasta eest. 1-ne Eesti suurtükiväe brigaad 13. XII.1917 – 5. IV. 1918“, *Sõdur* 51/52 (1927), lk 1289–1290 ja 1293.

⁴² Andres Larka Georg Leetsile, 27. november 1927, RA, ERA.2124.2.305, l. 114.

⁴³ Larka, „Kaks sõitu“, lk 189; Andres Larka Georg Leetsile, 27. november 1927, RA, ERA.2124.2.305, l. 115; Ago Pajur, „Eesti rahvuslikud väeosad 1918. aasta kevadtalvel“, *Esimene maailmasõda ja Eesti*, II kd, koost. Tõnu Tannberg, Eesti Ajalooarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Historici Estoniae 24 (31) (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2016), lk 436.

kaitseb neid paigal olles. Need ülesanded panevad suurtükiväe juhtidele lahingu oludes väga rasked nõudmised ette, ja nad peavad tõeste virtuo[o]sid olema omal alal, et neid edukalt täita.⁴⁴

Kuigi Larka oli suurtükiväebrigaadi looja ning tekst oli kirjutatud aasta-päeva puhuks, ei pruukinud need asjaolud mõjutada tema hinnangut suurtükiväe otsustavast rollist lahinguväljal.

Ministrina maapaos. Diviisi plaan

1918. aasta 24. veebruaril kuulutas Eestimaa päästekomitee välja Eesti riikliku iseseisvuse ja päästekomitee päevakäsuga moodustati Ajutine Valitsus, mille sõjaministriks nimetati kindralstaabi ooberst Andres Larka.⁴⁵ Valik Larka kasuks tehti ilmselt proosalisel põhjusel: ta oli sel hetkel lihtsalt parim kandidaat, lühemalt öeldes – ainus kandidaat. Kindralstaabis teeninud ning kindralstaabi akadeemia haridusega vanemohvitseri oli Eestis vähe. 1917. aastal oli neid jõudnud rahvusväeosadesse ainult kolm – peale Larka kui kõige hilisema saabuja veel Johan Laidoner, kellest sai Eesti diviisi ülem, ja Jaan Soots, kellest sai diviisi staabiülem. Kui Laidoner ja Soots 1918. aasta veebruaris Saksa okupatsiooni eest Eestist lahkusid, oli Larka nimetatutest ainus, kes kohale jäi, ja temast sai sõjaminister. Ta alustas kohe ametiülesannete täitmist, osaledes ööl vastu 25. veebruari delegatsiooni liikmena Saue mõisas toimunud läbirääkimistel Tallinna suunas liikunud Saksa üksuste juhtkonnaga. Larkast sai ühtlasi Eesti sõjaväe ülem, tema ja kindralstaabi kapteni Nikolai Reegi eestvõttel moodustati uuesti Eesti diviisi staap, nüüd Eesti sõjaväe staabi nime all, mille senist kompetentsi laiendati ning hakati looma ka jalaväediviisi tüüpkoosseisu mittekuluvaid üksusi.⁴⁶ Saksa okupatsiooni algul pidas Ajutine Valitsus veel mõned koosolekud. 1918. aasta

⁴⁴ Leets, „Kümne aasta eest“, lk 1287.

⁴⁵ Päästekomitee päevakäsk Ajutise Valitsuse loomisest, *Riigi Teataja* 1918, 1, 27. november 1918, lk 2.

⁴⁶ Eesti lugu, EV – 90, Andres Larka, 07.06.2008, <<https://vikerraadio.err.ee/788070/eesti-lugu-ev-90-andres-larka>>; Pajur, „Eesti rahvuslikud väeosad 1918. aasta kevadtalvel“, lk 446–447, 450–453.

12. märtsil ülendati Larka kindralmajoriks (24. veebruarist arvates). Seni oli Larka olnud auastmelt alampolkovnik.⁴⁷ Kindralmajoriks ülendamisega jäi Larkal üks auaste vahele, mis 1934. aasta riigivanemakampaania ajal põhjustas talle probleeme ja tõi kaasa süüdistused ebakorrektses ülendamises. Eesti Vabadussõjalaste Liidu propagandajuhina töötanud Hjalmar Mäe, kes oli Larkale segaduse lahendamisel abiks, väitis, et taoline ülendamine toimus selle tõttu, et Saksa sõjaväega suhtlemiseks vajati kõrgema aukraadiga ohvitseri.⁴⁸ Larka oli sel hetkel ainus Eestis viibiv eestlastest kindralstaabiohvitser ning Mäe nimetatud põhjus tundub loogiline.⁴⁹

Saksa okupatsioonivõim demobiliseeris Bresti rahulepingu tingimustele viidates kõik seni Vene väejuhatuse all olnud üksused ja saatis sõdurid koju. Kuni olukorra täpsustamiseni pidid Liivi- ja Eestimaal korda pidama Saksa politseijõud ning märtsi lõpus ja aprilli algul saadeti järelejäanud Eesti rahvusväeosad laiali. Nende koosseisus olnud ohvitserid ja sõdurid pidi koju saadetama, ära tuli anda Eesti diviisi hobused, relvad, laskemoon ja varustus. Kutseliste ohvitseride majandusliku kindlustuse kohta oli otsus märtsis veel tegemisel, maavalitsuse teenistusse astuma soostuvad ohvitserid pidid selleks kirjaliku ettepanekuga pöörduma ülemkomando poole.⁵⁰ Selle perioodi kohta on Eesti suurtükiväebrigaadi kirjakogus säilinud Larka 1933. aastal kirja pandud mälestused „Eesti abi küsimus Soomele 1918. a. kevadel“. Larka kirjutab, et paljudele sõjaväelastele tundus loomulik asjade käik Saksa okupatsiooni ajal Soome minna, eriti kuna Soomes käisid parajasti „ägedad võitlused [---] punastega“. Ta kirjeldas, kuidas 1918. aasta märtsi lõpus või aprilli algul, kui rahvusväeosade laialisaatmine oli juba teada, pöörduti selles küsimuses ka tema poole ning Eesti sõjaväe staabis asja arutades tuldi otsusele, et organiseeritult Soomele appi minna oleks soovitatav. Saksa tugevat positsiooni arvestades ei pandud väljavaatele lähiajal

⁴⁷ Sõjaministri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 6p; Eesti sõjavägede ülema päevakäsk nr 6 Eesti sõjavägedele, 12. märts 1918, RA, ERA.3581.1.1, l. 9. Päevakäsuga ülendati kindralmajoriks ooberst Aleksander Tõnisson, ooberst Ernst Põdder ja kindralstaabi ooberst Andres Larka. Siin ei viita miski Larka madalamale ehk alamoobersti auastmele, mille üle hiljem tekkis poleemika.

⁴⁸ Hjalmar Mäe, *Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi* (Muraste: Matrix Kirjastus, 2005), lk 93–94.

⁴⁹ Vt ka Pajur, „Eesti rahvuslikud väeosad 1918. aasta kevadtalvel“, lk 499.

⁵⁰ Kindralleitnant vabahärra v Seckendorff Eesti Divisjoni komanderile, 20. märts 1918, RA, ERA.2124.2.305, l. 156; Pajur, „Eesti rahvuslikud väeosad 1918. aasta kevadtalvel“, lk 491, 500–504.

Eestis tegutseda kuigi palju lootust. Larka väitel sai ta Ajutiselt Valitsuselt ka põhimõttelise nõusoleku vabatahtlike minekuks Soome, kuid plaan jäi toppama Saksa okupatsioonivõimude juures, kus pärast oma kava tutvustamist Saksa Põhjakorpuse juhataja kindral Adolf von Seckendorffi staabi-ülemale kutsuti Larka paar nädalat hiljem korpuse staapi, kus kindral ise Larkale teatas, et ta luba ei anna. Tegemist oleks võõra riigi asjadesse sekkumisega ja eestlastega ei käidaks ümber kui sõdiva poolega, mis seaks nad asjatult ohtu. Sellega asi kavatsuseks jäigi, sest ilma okupatsioonivõimu loata polnud organiseeritult Soome minek enam võimalik, üksikud omal käel minejad poleks aga suutnud kuigi palju ära teha. Larka hindas veel, et kuigi keeldumise põhjus oli otsitud, sest punased ei pidanud mingitest konventsioonidest niikuinii kinni, oli see lõpuks kasulik just eestlastele endile, sest okupatsioonivõim langes juba mõne kuu pärast ning nüüd kulusid kõik kodumaal olevad sõjaväelased ka Eestile ära.⁵¹

Tegemist võis olla 1918. aasta kevade algatusega, mis jäi lühiajaliseks ning millele Saksa okupatsioonivõim kiiresti kriipsu peale tõmbas. Vastupidiselt sellele kirjutas Richard Tammemägi 1939. aastal ülevaates salajasest sõjalisest organiseerumisest 1918. aasta Saksa okupatsiooni ajal eelkõige ohvitseride hulgas, et just Ajutine Valitsus ei soosinud eesti ohvitseride kodumaalt väljaminekut. Rahvusväeosade laialisaatmise teadet olevat arutatud Ajutises Valitsuses ja jõutud seisukohale, et need võiksid jääda seisukorda, mis võimaldaks vajaduse korral kiiresti uuesti kokku tulla.⁵² Tegemist pidi olema mitteametlike aruteludega, sest säilinud ametlikes dokumentides neist märke ei ole.⁵³ Eelkõige tähendas valmisolek sõjaväelaste omavahelise kontakti säilitamist ning selle vältimist, et ohvitserid kodumaalt välja ei läheks ega ka sakslaste teenistusse ei astuks. Tegelikuses oli sideme säilitamisega siiski raskusi, sest liikumispiirangud ja okupatsioonivõimu surve ohvitseridele ei soosinud tihedat lävimist. Ülevaates hinnati, et tõhusamalt edenes ülemaalse usaldusmeeste võrgustiku

⁵¹ A. Larka, „Eesti abi küsimus Soomele 1918. a. kevadel“, 16. jaanuar 1933, RA, ERA.2124.2.305, pagineerimata.

⁵² Leitnant R. Tammemägi, „Eesti rahvuslike võitlusjõudude salajane organiseerimine Saksa okupatsiooni ajal“, 1939, RA, ERA.2124.3.1413, l. 2.

⁵³ Eesti Ajutise Valitsuse Saksa okupatsiooni aegsed koosolekute protokollid, 8.–12. märts 1918, RA, ERA.31.1.7.

korraldamine, kes pidid andma valitsusele regulaarselt teateid meeleoludest kohtadel ning muu hulgas ka registreerima peidetud relvad ja laskemoona.⁵⁴ Võib oletada, et neile andmetele sai Larka osutada ka sama aasta sügisel välisdelegatsioonile Eesti olukorrast ülevaadet andes. Ernst Põdderi järgi oli Andres Larka andnud korralduse vajaduse korral uuesti kokku tulla, kuid pole teada, kas see puudutas ainult staape või ka üksusi ning millises ajaraamis.⁵⁵ Aleksander Tõnissoni mälestuste järgi osales Larka Põdderi kõrval põrandaaluse omakaitse töö korraldamises ning kui Saksa võimud sellest salajasest organiseerimistööst teada said, anti korraldus Larka vangistada.⁵⁶ 1918. aasta septembris põgenes Larka koos Aleksander Tõnissoniga Soome, mida Larka on lähemalt kirjeldanud oma trükis ilmunud mälestustes.⁵⁷ Sõideti eesti meremeeste kaasabil ärimees Leo Simsivarti jahiga ning Helsingis sai Larkast sidepidaja kodumaaga meremeeste vahendusel.⁵⁸

Andres Larka panuseks Eesti riigikaitse kujundamisel on hiljem rahvaväe struktuuri aluseks saanud sõjaväe organisatsiooni kava, mille ta töötas välja Soomes koos kindralmajor Tõnissoniga. Kava nägi ette 12 000-mehelise maaväe diviisi loomist Eesti julgeoleku kindlustamiseks. Selle koosseisu pidid kuuluma juhatus, kuus jalaväepolku, ratsaväepolk, suurtükiväepolk ja inseneripataljon. Diviisi struktuur oli detailselt lahti kirjutatud, kuid teisalt puudusid selgitused sõjaväe komplekteerimise viisi, paiknemise või riigikaitse üldiste põhimõtete kohta. Kava mustand kandis Tõnissoni sõnul kuupäeva 17. september 1918, millest võib järeldada, et kava hakati koostama kohe pärast seda, kui Larka ja Tõnisson olid end Helsingis sisse seadnud.⁵⁹

⁵⁴ Tammemägi, „Eesti rahvuslikkude võitlusjõudude salajane organiseerimine“, RA, ERA.2124.3.1413, l. 2.

⁵⁵ Mati Kröönström, *Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkoosseis Vabadussõjas 1918–1920* (Tallinn: Tänapäev, 2010), lk 24.

⁵⁶ A. Tõnisson, „Mälestusi kindral-major A. Larkast“, *Võitlus*, 6. märts 1934, lk 4.

⁵⁷ A. Larka, „Sõit Soome“, *Iseseisvuse tuleku päevilt* (Tartu: Postimees, 1923), lk 11.

⁵⁸ *Ibid.*, lk 15. Ülesõiduga olid seotud kapten Pahlberg ning madrusteks kapten Lepni ja insener A. Sinisoff.

⁵⁹ Tõnisson, „Mälestusi vabadussõja eelpäevilt“, lk 5; Ago Pajur, „Eesti riigikaitse korraldamine Vabadussõja eel“, *Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920*, koost. Tõnu Tannberg, *Rahvusarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Nationalis Estoniae* 3 (34) (Tartu: Rahvusarhiiv, 2019), lk 62–64.

Andres Larka külastas ametiasjus Soomet ka hiljem. Fotol on Eesti delegatsiooni liikmed laeval teel Helsingisse Vabadussõjas langenud Soome vabatahtlike mälestus-samba avamisele 1923. aasta mais. Vasakult: välisminister Aleksander Hellat, sõjaministri abi kindralmajor Andres Larka, mereväekapten Johannes Herm, kindralleitnant Johan Laidoner. August Vannase foto. RA, EFA.8.A.236.8

Andres Larka on kirjeldanud Eesti sõjaväe arendamise kavade kallal töötamist Soomes maapaos üpris vaevalisena: puudus vajalik kirjandus, nii tema ise kui ka Aleksander Tõnisson olid kabinetitööst võõrdunud. „Olime mõlemad kogu ilmasõja kestvusel ikka väljas liikunud ja oma mõtteid lühikeste käskudena avaldanud. Nüüd korraga istu hommikust õhtuni kodus ja kirjuta pikalt ja laialt asjadest, mis küll hästi tuttavad, aga mis ka, nagu iga seadus, väga täpselt väljendatud pidid olema.“⁶⁰ Üpris kindlasti oli tegemist rahuaja sõjaväe organisatsiooni kavaga. Sellele on viidanud ka Aleksander Tõnisson oma mälestustes.⁶¹ Larka hindas Soomes koostatud

⁶⁰ Larka, „Kaks sõitu“, lk 189–190.

⁶¹ Tõnisson, „Mälestusi vabadussõja eelpäevilt“, lk 5. Vrd Kröönström, *Kaptenite ja leitnantide sõda*, lk 35.

kava mõju Eesti vägede organiseerimisele ja mobiliseerimisele üldiselt positiivselt: „Kuigi meie omad kavad teoreetiliste andmete järele kokku olime seadnud, ja neid pärastpoole Eestis osaliselt olude sunnil muuta tuli, oli sellest tööst sõjavägede korraldamiseks siiski suur kasu, sest meil oli võimalus Soomes asja kõigekülgselt läbi arutada ja mõtelda, milleks kodumaal pärastpoole aeg puudus.“⁶²

Larka külastas 1918. aasta oktoobris ka Eesti välisdelegatsiooni Stockholmis ja Kopenhaagenis. Tema seal esitatud andmed võimaldavad täiendavat ettekujutust Larka kirjalikult fikseerimata kaitseplaanidest ning tema (ja Tõnissoni) seisukohtadest Eesti kaitsevõime tollaste hüpoteetiliste vajaduste kohta. Larka käigust Kopenhaagenisse on olemas vähemalt kaks võrreldavat allikat. Üks neist on Larka enda kirjeldus, teine Ants Piibu kajastus Larka visiidist. Tollal Londonis viibinud välisdelegatsiooni liige Ants Piip kirjeldab Larka külaskäiku delegatsiooni liikmete Eduard Virgo ja Mihkel Martna vahendusel, kes töid andmed Larka jutujamisest 1918. aasta 7. novembril Londonisse kaasa. Larka oli ilmunud Kopenhaagenisse 22. oktoobril ning teatanud, et ta olevat teinud Eestis riigikaitse alal organiseerimistööd, mis seisnes ohvitseride nimetamises, ning igasse valda oli korraldatud kaks meest sõjavägede kokkukutsumiseks. Samas möönis ta, et nende tegevuse tegeliku ulatuse kohta tal ülevaadet polnud. Mobiliseeritavaks hindas Larka kuni 50 000 meest, esialgu võinuks kõne alla tulla mobiliseerida 20 000 meest, kellest 10 000–15 000 tulnuks saata Narva rindele ja ülejäänud jätta maakonnalinnadesse. Lõunarinde jaoks kavasid ei olnud. Relvastuse kohta märkis Larka, et Eestis oli peidetud 15 000 püssi, igapähe kohta 78 padrunit. Vägede moonastamine pidi toimuma valdade kaudu. Välisabi kaasmise teemal avaldanud Larka soovi, et liitlased saadaksid Eestile 6000 meest ja 40 000 püssi, igale 1000 padrunit. Piip võttis kokku, et oleks vaja üks või kaks polku kas rootslasi või liitlasi, eelistatavalt viimaseid, ja Piip järeldas sellest, et Eesti valitsuse liikmed olid liitlastelt abi küsimise heaks kiitnud.⁶³

⁶² Larka, „Sõit Soome“, lk 15.

⁶³ Ants Piip, *Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917.–1918. aastal dokumentides ja mälestusis*, 2. trükk (Stockholm: Vaba Eesti, 1966), lk 337–338. Teisal väidetakse, et Larka ilmunud Skandinaavia delegatsiooni juurde 20. oktoobril, misjärel pidas delegatsioon konkreetseid läbirääkimisi Rootsiga Eesti toetamiseks sõjavägede ja relvastusega, sest *de facto* tunnustus oli Eestile Rootsilt saavutatud 1918. aasta septembris. Piip, *Tormine aasta*, lk 339.

Oli ju Larka endiselt Ajutise Valitsuse sõjaminister. Eesti soovid anti Briti välisministeeriumis juba 9. novembril professor James Young Simpsonile suuliselt edasi.⁶⁴

Piip kasutas Larkalt saadud andmeid ära ka kirjas Briti välisministrile 19. novembrist 1918, esitades soovi, kus taotles liitlasvägede ajutist kohalolekut korra tagamiseks kuni Eesti enda vägede formeerimiseni. Eesti sõjaministeeriumi mobilisatsiooni- ja kaitsekava kohaselt, nagu Piip Larkalt saadud andmeid nüüd nimetas, piisanuks 6000 meest, Eestist võinuks tema väitel mobiliseerida 200 000 meest (Larka oli kõnelnud 20 000 meest), 2–3 nädala jooksul oleks vaja neist mobiliseerida umbes 50 000.⁶⁵ Larka antud arvud läksid igatahes ringlema, isegi kui suurusjärk aja jooksul meelega või kogemata kasvas. Võib väita, et Andres Larka osales Eestile välisabi korraldamises. Ta oli seda teinud nähtavasti juba varemgi, sest välisdelegatsiooni liikmetel oli info Larka külaskäigust Suurbritannia Helsingi konsuli juurde.⁶⁶

Larka enda mälestustes on Kopenhaageni-käigu rõhuasetused mõnevõrra teistsugused. Tegemist ei olnud juhusliku reisiga, vaid ta sõitis seetõttu, et Eesti välisesindajad Stockholmis ja Kopenhaagenis olid hakanud oktoobris tungivalt nõudma temaga kohtumist. See oli igati arusaadav, sest Larka oli ainus Eesti valitsuse liige väljaspool Eestit, kes oli vabaduses ja sai valitsuse tegevusest ning olukorrast Eestis mingi ülevaate anda. Larka sõitiski Adu Luha valenime all Helsingist Turu kaudu Stockholmi ja sealt omakorda Malmö kaudu Kopenhaagenisse, kus kohtus 22. oktoobril Jaan Tõnissoni, Mihkel Martna ning Karl Menninguga. Kui võrrelda andmeid, mida välisdelegatsioon Larkalt sai, sellega, mida ta ise arvas end teadvat, siis Larka pisendab oma rolli, öeldes, et Ajutise Valitsuse tegevusest ei teadnud ta enam midagi, kuna oli juba üle kuu Eestist ära, ning informatsioon üle lahe käivatelt meremeestelt oli vaevalt midagi enam kui kuulujutud. Kokkuvõttes võis Larka enese sõnul teatada üksnes seda, et rahvas on Saksa okupatsiooni vastu ning Eesti välispoliitika on endiselt liitlastele orienteeritud.⁶⁷

⁶⁴ Piip, *Tormine aasta*, lk 337–338.

⁶⁵ *Ibid.*, lk 339.

⁶⁶ *Ibid.*, lk 312.

⁶⁷ Larka, „Kaks sõitu“, lk 190–191.

Larka märgib mitmel pool, et talle oli suureks takistuseks pikk eemalolek Eestist maailmasõja aastail, mistõttu ta ei tundnud Eesti avaliku elu tegelasi ega orienteerunud täiel määral poliitilisel maastikul.⁶⁸ Samavõrra oli ka tema nimi ja isik Eesti seltskonnale, sealhulgas välisdelegatsiooni liikmetele, võõras. Sel ajal kuulusid välisdelegatsiooni Jaan Tõnisson, Karl Robert Pusta, Mihkel Martna, Karl Menning, Ferdinand Kull, Eduard Virgo ja Ants Piip. Larka oli neile koguni nii tundmatu, et kui välisdelegatsiooni liikmed külastasid 1918. aasta 16. märtsil Rootsi välisministrit, ei nimetatud seoses Eesti iseseisvaks kuulutamise ja valitsuse koosseisuga sõjaministrina mitte Larkat, vaid Laidoneri. Ajalehes Naš Vek avaldatud Eesti Ajutise Valitsuse koosseisu nimekiri oli küll selleks ajaks delegatsiooni liikmeteni jõudnud, kuid et seal sõjaministriks märgitud kolonel Larko nimi polnud ühelegi välisdelegatsiooni liikmele tuttav, arvati, et Vene leht oli teinud Laidoneri nime kirjutamisel trükivea, ning välisdelegatsiooni aktides jäi Larka asemel sõjaministriks Laidoner.⁶⁹

Andres Larka ja Aleksander Tõnisson naasid Eestisse mõni päev pärast Saksa okupatsiooni lõppu, 1918. aasta 13. novembri hommikul. Ettevaatuse mõttes randuti Viimsis, kuid Tallinnas leidsid nad Ajutine Valitsuse juba Jaan Raamoti korteris koosolekut pidamas ning Larka sai kohe alustada sõjaministri ametikohustuste täitmist.⁷⁰ Ajutise Valitsuse protokollides märgitakse Larka osalust juba 13. novembri õhtusel koosolekul, kus arutati maakaitse korraldust ning välisabi võimalusi.⁷¹ Larka hinnangul võis Soomest arvatavasti saada relvi, kuid mitte mehi. Tal oli selleks ajaks info Kopenhaageni Briti saatkonnast, et „siia“ – seega Läänemerele – saadetakse sõjalaevu.⁷² Prantsuse konsulilt Helsingis oli Larkal informatsioon kõigi liitlasriikide laevade saabumisest. Samal koosolekul otsustas Ajutine Valitsus alustada kohe sõjaväe organiseerimist ning Larka sai ülesande töötada välja mobilisatsioonikava. Seega läks Soomes koostatud sõjaväe kava nüüd kohe

⁶⁸ Larka, „Kaks sõitu“, lk 189–191.

⁶⁹ Piip, *Tormine aasta*, lk 132–133.

⁷⁰ Larka, „Kaks sõitu“, lk 194.

⁷¹ Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll, 13. november 1918, RA, ERA.31.1.8, l. 5–5p.

⁷² Larka oli Kopenhaagenis kasutanud võimalust kohtuda ka Briti sõjaväe esindajaga, keda ta informeeris Saksa vägede ja kohalike olude kohta Eestis. Kohtumise oli kokku leppinud Jaan Tõnisson. Larka, „Kaks sõitu“, lk 191.

kasutusse. Sõjaministri ülesandeks jäi ka korraldada Naissaare patareide ülevõtmine ja kaitse.⁷³ Larkal tuli järgmistel päevadel tegeleda ka rannakaitsega, mis oli endiselt sakslaste käes, samuti jäeti sõjaministri hoolde kaitse Pihkva suunal ja sealne Põhjaarmee⁷⁴, aga ka läbirääkimised sakslastega Narva rinde kaitsest ja vajaduse korral kaitsetele tasu maksmisest.⁷⁵

1918. aasta 16. novembril toimus Raekoja platsil valitsuse uues asukohas endise Vene mereväehvitseride kasiino ruumides riigi- ja ühiskonnategelaste ning mõne vanema sõjaväelase osavõtul laiem nõupidamine, kus otsustati sundmobilisatsiooni asemel minna vabatahtliku värbamise teed. Maakondadesse saadeti üleskutsed, kuid arvamused sellise mobilisatsiooni edu kohta läksid algusest peale lahku.⁷⁶ Sõjaminister Larka rõhutas oma salajases korralduses Ajutise Valitsuse üleskutse juures, mis saadeti maakonna rahvaväe komisjonide esimeestele, et vältima peaks seda, et rahvaväkke pääseks „korratu element, kes Eesti iseseisvuse ideed ei toeta, kurjategijad, vargad ja muud kahtlased isikud“, ning et selliste isikute kohta informatsiooni edastamist maakondade rahvaväe komisjonide esimeestele oodatakse vallavanematelt.⁷⁷ 23. novembril maanõukogule riigikaitsearuannet esitades möönis Larka, et kindel võis tol hetkel olla üksnes selles, et maa sisekorra hoidmiseks oli vajalik arv mehi olemas, mõnest maakonnast võis neid saata isegi Narva piirile, kuid välisrännaku tõrjumiseks sellest ei piisaks. Seetõttu oli Ajutine Valitsus otsustanud hakata formeerima rahvaväge, kutsudes teenistusse astuma 21–35-aastaseid mehi. Värbamine oli esialgu vabatahtlik ja selle alusel pidi kokku kutsutama 25 000 meest, sh kõik arstid ja ohvitserid.⁷⁸ Sealsamas möönis Larka, et vabatahtlikkuse alusel rahvaväe moodustamine läks väga visalt ja see kuulutati välja eelkõige lootuses, et maakaitse vajadus oli rahvale piisavalt selge – mida aga ei juhtunud. Nii teataski Larka nüüd, et ka sundmobilisatsiooniks on kõik

⁷³ Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll, 13. november 1918, RA, ERA.31.1.8, l. 5–5p.

⁷⁴ Ajutise Valitsuse koosolekul protokoll, 14. november 1918, RA, ERA.31.1.8, l. 6.

⁷⁵ Ajutise Valitsuse koosoleku protokoll, 17. november 1918, RA, ERA.31.1.8, l. 13–14.

⁷⁶ Tõnisson, „Mälestusi vabadussõja eelpäevilt“, lk 5.

⁷⁷ Sõjaminister Larka maakonna rahvaväe komisjoni esimehele, salajane, 16. november 1918, RA, ERA.496.4.551, l. 26–27.

⁷⁸ Larka ettekande põhjal oli Tallinnas 3345 kaitseliitlast, kes kõik olid relvastatud püssidega. Üleriigiline kaitseliitlaste arv polnud talle teada.

vajalikud eeltööd tehtud ja maakondadele pidid samal päeval saadetama vajalikud materjalid: mobilisatsioon pidi välja kuulutatama 30. novembril ja hõlmama 21–24-aastasi mehi.⁷⁹

Just sellised momendid võivad tekitada küsimuse, miks sõjaminister end tugevamalt ei kehtestanud. Mati Kröönström on õigustatult viidanud ka üli-liberaalsetele meeoludele veel Vabadussõja alguses, sealhulgas maapäeva esimehe Ado Birgi nõudmisele anda rahvaväe koosseisude kinnitamine maapäeva kompetentsi.⁸⁰ Ilmselt maksis ka Larka lõivu revolutsioonistaasta meeoludele ja poliitilistele hoiakutele.

Vabadussõjas

Andres Larka oli sõjaministri ametis 1918. aasta 26. novembrini. 27. novembril ametisse astunud Ajutise Valitsuse uues koosseisus sai pea- ja sõjaministriks Konstantin Päts.⁸¹ 26. novembrist nimetati Larka sõjaministeeriumi peastaabi ülemaks.⁸² Peastaap vastutas mobilisatsiooni ja sõjalise väljaõppe korraldamise ning väeüksuste formeerimise eest. Pärast sõjavägede ülemjuhataja ametikoha loomist ja Johan Laidoneri ametisse nimetamist 23. detsembril asus peastaabi ülema ametikoht sõjavägede ülema otsealluvuses. Sama struktuurimuudatusega loodi 1919. aasta 23. veebruaril ülemjuhataja staap polkovnik Jaan Sootsi juhtimisel ning Peastaap nimetati Korraldusvalitsuseks ja Operatiivstaap Kindralstaabi valitsuseks.⁸³ Alates 1919. aasta veebruarist määrati Larka sõjaministri abiks.

Peastaabi ülemana rõhutas Larka kontrolli tsentraliseerimise vajadust, nõudes muu hulgas, et kõikide ohvitseride, ametnike ja eraisikute ametisse võtmine ning ühest ametist teise ümberpaigutamine jääks ainult tema

⁷⁹ Maanõukogu protokoll nr 62a, 23. november 1918, RA, ERA.78.1.114, l. 4.

⁸⁰ Kröönström, *Kaptenite ja leitnantide sõda*, lk 58.

⁸¹ Ajutise Valitsuse deklaratsioon, 30. november 1918, *Riigi Teataja* 1918, 3, lk 6.

⁸² Sõjaministri abi kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, RA, ERA.495.7.2544, l. 6p.

⁸³ Eesti Ajutise Valitsuse koosolek, 14. detsember 1918, RA.ERA.31.1.8, l. 69p; Sõjavägede ülemjuhataja päevakäsk nr 8, 26. detsember 1918 Tallinnas, RA, ERA.495.6.8, l. 1; Kröönström, *Kaptenite ja leitnantide sõda*, lk 57.

otsustada.⁸⁴ Tema korralduste seas oli ka relvastuse kvaliteedikontroll. Kasutusel olevate tulirelvade kvaliteedi hindamiseks andis Larka 1918. aasta 29. detsembril korralduse testida nädala jooksul kõiki kasutusel olevaid püsse. Igas väeosas tuli selleks valida head laskurid, kes pidid ohvitseride juhatusel läbi viima märkilaskmised tiirudes või laskeplatsidel. Samuti tuli enne relvade väljaviimist laost või töökodadest teha proovilaskmised. Laskeharjutustel tuli Larka korraldusel juhendada Vene sõjaväe märkilaskmise seadusest.⁸⁵

Uuemas sõjaajalookirjanduses on arutletud selle üle, miks ei kasutatud Vabadussõja algul ära Larka täit potentsiaali ning ta jäi kogu sõja ajaks sõjaministri abina tagalasse ega jõudnud rindele. Keskasutustes ja staapides oli kindralstaabi ohvitseridest suur puudus ning Larka tagalasse sõjaministri abi ametisse jäämine polnuks justkui piisav, arvestades tema taset – kindralstaabi akadeemia haridust – ja teenistuskogemust. Viidatud on Larka positsioonile Eesti sõjaväe juhi ning Vabadussõja algul peastaabi ülemana ning ka tema kõrgemale aukraadile, kui sel ajal oli polkovnik Laidoneril.⁸⁶ On osutatud ka korraldava kõva käe puudumisele sõjaväes 1918. aasta detsembris ning sellele, et Larka isikuomadused ei kandnud välja vägede ülemjuhataja positsiooni: ehkki kohusetundlik ja kogenud sõjaväelane, käis selline roll talle üle jõu, sest iseloomult olevat ta olnud pigem tagasihoidlik ja passiivne.⁸⁷ See võib olla liialdus, kuid väärrib siiski nüansseeritumat käsitlemist.

Larkat on kirjeldatud kui meeldivat, kuid tagasihoidlikku, ka kinnist inimest.⁸⁸ Kuigi isikuomadused võivad mängida oma rolli, tuleks küsimust

⁸⁴ Peastaabi päevakäsk nr 13, 22. detsember 1918, RA, ERA.2315.1.7b, l. 16.

⁸⁵ Peastaabi päevakäsk nr 18, 29. detsember 1918, RA, ERA.2315.1.7b, l. 21.

⁸⁶ Kröönström, *Kaptenite ja leitnantide sõda*, lk 58, 60.

⁸⁷ Reigo Rosenthal, *Laidoner – väejuht. Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas* (Tallinn: Argo, 2008), lk 32–33.

⁸⁸ Eesti välisdelegatsiooni liige Ferdinand Kull, kes kohtus Larkaga 1918. aasta oktoobris Stockholmis, iseloomustab Larkat kui sümpaatset, kuid väga kinnise iseloomuga meest, kes oma sammudest Helsingi Briti konsulaadis rääkis niivõrd tagasihoidlikult, justkui oleks Eesti rahvusväeasjade formeerimine Murmanskis olnud brittide, mitte Larka algatus. Ferdinand Kull, *Mässumehi ja boheemlasi. Mälestusi 1905. aasta revolutsionäridest, vanglatest ja Pariisi eesti kunsti-boheemkonnast; Esimesi Eesti diplomaate. Mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal*, Eesti Mälu 27 (Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia, 2010), lk 243. Sellest iseloomustusest ilmneb, et Larka ei soovinud esile tükki, kuid see ei ütle otseselt midagi tema võimete kohta.

käsitleda laiemalt kui üksnes Vabadussõja esimeste nädalate kontekstis, alustades juba Larka sõjainistriks saamise asjaoludest, millest oli eelnevalt juttu. Kui Konstantin Päts kutsus Johan Laidoneri 1918. aasta märtsis tagasi kodumaale, vahendas ta muu hulgas informatsiooni ohvitseride nurinast sõjaväe kõrgema juhtkonna pehmuse üle. Eraldi viitas Päts sellele, et rahul ei olda Eesti sõjaväe staabi (seda juhtis Reek) tööga, ja märkis, et Laidoneri ja Sootsi igatseti tagasi.⁸⁹ Siit on loogiline tõstatada küsimus, kas Larkast oleks ülepea saanud sõjainister, kui Laidoner või Soots oleks Ajutise Valitsuse moodustamise ajal Eestis olnud, ning ka Pätsi kiri näib sellele viitavat.

Samal ajal tuleb rõhutada, et Larka oli õppinud kindralstaabiohvitseriks ja teeninud staapides kogu Esimese maailmasõja vältel ning isikuomadused, mida teisel välja tuuakse – tugev kohusetunne, visadus, püsivus, asjatundlikkus⁹⁰ –, tegid temast väga hea ametniku, kelle rolli bürokraatia-aparaadi käivitamisel ei saa alahinnata.

Võib-olla polegi asjakohane rõhutada mitte niivõrd Larka eemale jäämist rindelt, kuivõrd kõnelda õigetest inimestest õigetes ametites Vabadussõja ajal. Seni on neist tähelepanu pälvinud eelkõige Johan Laidoner ülemjuhatajana. Siia kõrvale võiks seada Larka struktuuride ülesehitaja ning sõjaväeaparaadi käigus hoidjana. Isegi kui ta Vabadussõja ajal väeosi ei juhtinud ega käinud ka rindel, nagu kriitikud talle hiljem ette heitsid.⁹¹ Larka igatahes paistab silma võimeka administraatorina, mis ongi staabiohvitseri ülesanne.

Ei saa ka väita, et Larka oleks ise kuidagi oma võimeid ülehinnanud, korralduslikest probleemidest kõrvale hoidnud või neid eiranud. Pöördumine sõjainistri poole 1918. aasta 1. detsembril ettepanekuga koondada kõik sõjalised jõud ühise juhtimise alla kannab sõjainistri abi Tõnis Jürise ning operatiivstaabi ülema polkovnik Laidoneri allkirja kõrval ka peastaabi ülema kindralmajor Larka allkirja.⁹² Kui Johan Laidonerist sai

⁸⁹ Pajur, „Eesti rahvuslikud väeosad 1918. aasta kevadtalvel,“ lk 491.

⁹⁰ Tõnisson, „Mälestusi kindral-major A. Larkast“, lk 4.

⁹¹ Rein Marandi, *Must-valge lipu all. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937*, I. *Legaalne periood (1929–1934)* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1991), lk 383.

⁹² Sõjainistri abi, operatiivstaabi ülem ja peastaabi ülem sõjainistrile, ärakiri, 1. detsember 1918, RA, ERA.2315.1.9, l. 5.

Pea- ja sõjaminister Konstantin Päts koos sõjaministeeriumi ohvitseridega 1919. aasta mais. 1. rida (vasakult) ministri adjutant lipnik Arnold Niggol, ministri abi kindralmajor Andres Larka, Konstantin Päts, ministri käsundusohvitser leitnant Nikolai Vildenau; 2. rida (vasakult) ministri sideohvitser lipnik August Schönberg, ministri sekretär leitnant Richard Övel, asjaajaja sõjaväeametnik Voldemar Kattenberg, ministri läviohvitser lipnik Wilhelm Mend. Karl Akeli foto. RA, EFA.10.6.12

1918. aasta detsembris ülemjuhataja, siis jäi Larka vastutada suur osa tagalast. 1919. aasta jaanuari lõpus vabastati Tõnis Jürine omal soovil haiguse tõttu sõjaministri abi ametist ning alates 1. veebruarist nimetas Ajutine Valitsus Larka sõjaministri abiks.⁹³ Alates 24. veebruarist sai temast ka ajutine tagavaravägede ülem (ametis kuni 28. oktoobrini 1919), 2. maist oli ta lisaks veel Tallinna garnisoni ülem (ametis kuni 1920. aasta 29. märtsini) ja 1919. aasta 28. oktoobrist sõjaväeringkonna ülem (kuni 1920. aasta

⁹³ „Kohalikud“, *Maaliit*, 28. jaanuar 1919, lk 3; Nimetused, 7. veebruar 1919, *Riigi Teataja* 1919, 7, lk 51–52.

Riigivanem Konstantin Päts riigivisiidil Soomes 1922. aasta mais. Istuvad (vasakult) Soome välisminister Rudolf Holsti, Eesti riigivanem Konstantin Päts, Ester Ståhlberg, Soome president Kaarlo Juho Ståhlberg ja Eesti välisminister Ants Piip. Seisavad (vasakult) presidendi adjutant major Axel Waldemar Falkenberg, staabiülem kolonel Maximilian Spåre, Eesti saadik Soomes dr Friedrich Akel, sõjainistri abi kindral Andres Larka, presidendi sõjaväekantselei ülem kolonelleitnant Carl Aejmelaeus-Äimä ja riigivanema adjutant leitnant August Schönberg. Museovirasto, HK10000:2666

29. märtsini).⁹⁴ Nendes ametites langes Larka õlule suur halduskoorem ning professionaalse sõjaväelasena kujunes temast sõjainistri abina kogu Vabadussõja vältel Eesti riigikaitse administratiivne juht. Samal ajal vahetusid sõjainistrid mitmel korral ning riigikaitse juhtimine oli jaotatud ülemjuhataja institutsiooni ja sõjainisteeriumi vahel. Selles olukorras andis Larka amet teatud stabiilsuse. Vormiliselt oli ta sõjainistri abi kuni 1925. aastani. Tema töö hõlmas rohkelt päevakäskude allkirjastamist – alates Soome ohvitseride Eesti sõjaväeteenistusse võtmisest kuni

⁹⁴ Kindralstaabi kindralmajor Andres Jaani p Larka teenistusleht, märts 1920, RA, ERA.495.7.2544, l. 3p–7.

sõjaväelaste ülendamiste ja ümberpaigutamiseni.⁹⁵ Sageli kandsid sõjaministri abi allkirja ka sõjaministeeriumi päevakäsud, mida Larka allkirjastas ministri eest.⁹⁶ Ka tagavaraväe ülema päevakäskudes 1919. aasta suvest ja sügisest 1919 avaldus Larka administratiivse töö iseloom ja ulatus:⁹⁷ ülemjuhataja päevakäskude vahendamine, komanderingute ja puhkuste määramine, sõjaväelaste ümberpaigutamine.⁹⁸ Tema päevakäskudega kutsuti kokku ja määrati välikohtute koosseise, mis sel ajal menetlesid enamasti salakuulajate süüasju.⁹⁹ Sõjaministri abina sai Larka 1919. aasta sügisel sõjanõukogu liikmeks. Lisaks kuulus ta 1921. aastal siseministeeriumi juurde loodud kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali komiteesse, mille eesmärgiks oli määrata toetusi invaliidistunud rahvaväelastele ja langenud sõjaväelaste laste kasvatamiseks.¹⁰⁰ 1923. aastal osales Larka sõjaministeeriumi esindaja ning sõjaministri abina taas tegevust alustanud riigi majandusnõukogu töös.¹⁰¹

Põhiseaduse riigikaitsepeatüki väljatöötamine. Sõjanõukogu

Vabadussõja algul puudus Eestil nii riigikaitsepoliitika kui ka vastav seaduslik, sest riigikaitse küsimused olid ka Ajutise Valitsuse ajal kuulunud Vene keskvalitsuse pädevusse. Riigikaitsepoliitiliste põhimõtete sõnastamiseni jõuti esmakordselt seoses põhiseaduse koostamisega.¹⁰² Ajutises põhiseaduses kajastati riigikaitset kolmes paragrahvis, mis käsitlesid üldsõnaliselt

⁹⁵ Vt nt Päevakäsk sõjavägedele nr 11, 31. jaanuar 1919 ja Päevakäsk sõjavägedele nr 12, 1. veebruar 1919, RA, ERA.1962.1.82, l. 76, 77.

⁹⁶ Vt nt Sõjaministeeriumi päevakäsud, 27. november 1918 – 21. detsember 1919, RA, ERA.2315.1.4.

⁹⁷ Tagavaravägede ülema päevakäsud, 7. mai – 29. oktoober 1919, RA, ERA.497.2.1070.

⁹⁸ Tagavaravägede ülema päevakäsud nr 16, 17, 22 ja 27, vastavalt 20. ja 21. juuni ning 31. august ja 24. september 1919, RA, ERA.497.2.1070, l. 5, 6, 15, 21.

⁹⁹ Nt tagavaravägede ülema päevakäsk nr 32, 14. oktoober 1919, RA, ERA.497.2.1070, l. 29.

¹⁰⁰ Vabariigi valitsuse poolt 18.02.1921 vastu võetud määrus kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali kohta, *Riigi Teataja* 1921, 15, lk 89–90.

¹⁰¹ Riigi majandusnõukogu koosolek, 5. november 1923, ERA.990.1.44, l. 4–9.

¹⁰² Pajur, *Eesti riigikaitsepoliitika*, lk 61.

seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu rolle.¹⁰³ Sõjaminister Otto Strandman oli juba 1919. aasta augustis pöördunud Asutava Kogu põhiseaduskomisjoni poole sooviga, et sõjaministeeriumi esindaja kaasataks nendele põhiseaduskomisjoni koosolekutele, kus arutati sõjaväge puudutavaid küsimusi.¹⁰⁴ 1919. aasta novembris, kui Asutava Kogu põhiseaduskomisjon volitas sotsiaaldemokraadist rahvasaadikut Karl Asti töötama välja põhiseaduse riigikaitsealane peatükk ning Ast pöördus kõigepealt ülemjuhataja Laidoneri poole, soovitas ka Laidoner selle koostamise juures kaasata sõjaasjanduse eksperte. Nii osaleski komisjoni koosolekutel sõjaministri abi kindralmajor Larka, mõnikord ka Laidoner või sõjaminister August Hanko.¹⁰⁵ Põhiseaduskomisjoni 1919. aasta 17. detsembri koosolekul vahendas Larka sõjaministeeriumi seisukohti, mis kaldusid olemasolevaid tingimusi silmas pidades toetama alalist sõjaväge ning aasta ja nelja kuu pikkust ajateenistust. Tööerakondlane Otto Strandman nägi vastukaaluks ainuvõimalikuna rahvamiilitsat kui vähem kulukat riigikaitsevormi ning soovis üldse piirduda põhiseaduses üldsõnalisema konstateeringuga, kus oleks märgitud iga meeskodaniku riigikaitsekohustus.¹⁰⁶ Larka edastas ministeeriumi arutelu tulemused ega võtnud ise sõna, nagu tegi näiteks ülemjuhataja Laidoner, kes argumenteeris jõuliselt rahvamiilitsa vastu.¹⁰⁷ Järgmisel, 18. detsembri koosolekul võttis Larka sõna sõjanõukogu asutamise toetamiseks. Küsimus tulenes Laidoneri öeldust, et kõiki sõjaväkke puutuvaid küsimusi ei jõua parlament otsustada, mistõttu peaks moodustatama asjatundjatest koosnev sõjanõukogu, kelle tegevuse piirid sätestab eriseadus. Põhiseaduses võiks olla kirjas nõukogu koosseis ja määramise kord. Larka oli samuti seisukohal, et sõjaväelisi küsimusi peab otsustama kompetentne asutus, kes töötab välja vastavaid

¹⁰³ Vt aruteludest pikemalt Ago Pajur, „Riigikaitseküsimused Eesti 1920. aasta põhiseaduse aruteludes“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat / The Yearbook of Learned Estonian Society 2020* (Tartu, 2022), lk 118–137, siin lk 122–123.

¹⁰⁴ Sõjaminister O. Strandman Asutava Kogu põhiseaduse komisjoni esimehele, 20. august 1919, RA, ERA.15.2.1020, l. 15.

¹⁰⁵ Pajur, *Eesti riigikaitsepoliitika*, lk 62.

¹⁰⁶ Põhiseaduse komisjoni koosoleku protokoll nr 48, 17. detsember 1919, ära kiri, RA, ERA.15.2.414, l. 197.

¹⁰⁷ *Ibid.*, l. 197p–198.

„seaduslisi kavatsusi“.¹⁰⁸ Riigikaitsepeatüki teine lugemine komisjonis toimus 1920. aasta 23. märtsil, ekspertidena osalesid seal Larka ja sõjaminister Hanko. Larka kaitses mitme sõnavõtuga alalist rahvaväge sotsiaaldemokraat Asti taas tõstatatud rahvamiilitsa idee vastu, öeldes muu hulgas, et olemasoleva sõjatehnika kasutamise oskuse õppimiseks kulub rohkem aega, kui oleks miilitsateenistuse kestus. Samuti tõi ta välja, et tulevase sõja korral peaks riigikaitstes osalema kogu rahvas, ilma selleta pole sõdimine mõeldav. Aruteludel sõjaväe demokraatlikkuse üle kinnitas Larka, et rahvavägi peab püüdlema demokraatliku korra poole, milles on teatud võidud juba saavutatud, ja sel teel minnakse edasi.¹⁰⁹ Hääletusel said võrdselt kuus häält nii ettepanek püsivast sõjaväest loobuda kui ka ettepanek jätta see eriseaduse otsustada. Veel kord arutati ka sõjanõukogu küsimust ja vastukaaluks Asti väitele, nagu annaks rahvaesindus sõjanõukogu loomisega osa seadusandlusest enda käest ära, pidas Larka vajalikuks täpsustada, et sõjanõukogu funktsioonid olid peamiselt majanduslikud ja pidid hõlmama teenistuskorra määruste väljatöötamist, samal ajal kui seadusandlus sõjanõukogu võimkonda ei kuuluks.¹¹⁰

Larka osales seega eksperdina põhiseaduskomisjoni töös, kus vahendas enamasti sõjaministeeriumi seisukohti ning väljendas muudes küsimustes üsna sarnaseid seisukohti kindral Laidoneriga, toetades alalist sõjaväge ja sõjanõukogu asutamist.

1920. aasta 29. jaanuaril edastas sõjaministeerium Ajutisele Valitsusele põhiseaduse eelnõu sõjalise külje hindamiseks toimunud koosoleku otsused. Teiste kõrgete sõjaväelaste – ülemjuhataja Laidoner, kindralstaabi valitsuse ülem Jaan Rink, sõjaväe varustusülem Rudolf Reimann ning korraldusvalitsuse ülem Paul Lill – kõrval osalesid nõupidamisel ka sõjaministri abi Larka ja sõjaminister Hanko, kuid koosolekul osalenute seisukohti pole eraldi esile toodud.¹¹¹

Teoks sai ka sõjanõukogu asutamine, mis kinnitati Ajutise Valitsuse otsusega 1919. aasta 14. oktoobril. Sõjanõukogu pidi olema maa- ja mereväe

¹⁰⁸ Põhiseaduse komisjoni koosoleku protokoll nr 49, 18. detsember 1919, ärakiri, RA, ERA.15.2.414, l. 199–200.

¹⁰⁹ Põhiseaduse komisjoni koosoleku protokoll nr 69, 23. märts 1920, ärakiri, RA, ERA.15.2.414, l. 315–316.

¹¹⁰ Ibid., l. 316p.

¹¹¹ Sõjaministeerium Eesti Vabariigi valitsusele, 29. jaanuar 1920, RA, ERA.15.2.1020, l. 136.

*Sõjainistri abi kindralmajor
Andres Larka sõjanõukogu
liikmena, 1921. J. & P. Parikas.
Tallinna Linnamuuseum,
TLM F 9870:125*

vanemohvitseridest koosnev seadusandlik asutus sõjainistri juures maa- ja mereväe seaduste väljaandmiseks. Selle funktsiooniks pidi olema välja töötada kõik maa- ja mereväge puudutavad seadused ja ajutised määrused, mis ei kuulunud otseselt vabariigi seadusandliku võimu pädevusse, ning see pidi tegutsema Asutava Kogu poolt vastu võetud seadluse alusel sõjainistri eesistumisel. Liikmeteks olid sõjainistri abi, sõjavägede ülemjuhataja, ülemjuhataja staabi ülem, kindralstaabi ülem, korraldusvalitsuse ülem, merejõudude juhataja ning varustusvalitsuse ülem.¹¹² Sõjanõukogu pidas koosolekuid 1919. aasta novembrist kuni 1920. aasta suveni, seejärel taas alates 1921. aasta kevadest.¹¹³

¹¹² Sõjaväe nõukogu määruste kava, 15. september 1919, RA, ERA.15.2.1020, l. 24–25; Vabariigi valitsuse asjade valitseja sõjainistrile, 14. oktoober 1919, RA, ERA.2315.1.32, l. 297; Vabariigi valitsuse koosolek, 14. oktoober 1919, RA, ERA.31.1.13, l. 244.

¹¹³ Seadus kaitsevägedesse puutuvate sõjaväe seadluste ja määruste väljaandmise korra kohta põhiseaduse § 81 põhjal, 3. jaanuar 1922, *Riigi Teataja* 1921, 1, lk 1–2; Riko Kink, „Sõjanõukogu loomine, koosseis ja tegevus aastail 1919–1925“ (lõputöö, Kaitseväge Akadeemia, strateegia ja innovatsiooni õppetool, 2025, käsikiri), lk 26.

Sõjainistri abina oli Andres Larka *ex officio* sõjanõukogu liige ning aastatel 1919–1923 toimusid koosolekud valdavalt tema juhtimisel. Koosolekud jagunesid üld- ja erikoosolekuteks, säilinud on nii avalike kui ka sajalaste koosolekute protokollid. Esimeste tegevusaastate protokollides on peamiselt ülevaated ära kuulatud esitistest (eelarved, ettepanekud nt varustuse ostmiseks) ning nende kohta tehtud otsused või vastuvõetud seisukohad. Sellest tulenevalt ei anna need edasi arutelusid ega avaldusi ka üksikute sõjanõukogu liikmete seisukohad.¹¹⁴ Protokollid märgiti küll parandused ja täiendused, kui neid tehti koosolekul arutusel olnud küsimuses, kuid konkreetseid nimesid ei nimetata. Küll aga on jälgitav, milliseid teemasid koosolekutel käsitleti ning millistele seisukohtadele nõukogu jõudis. Näiteks 1919. aasta 12. novembri istungil otsustas nõukogu koondada enda kätte sõjaväe seaduste väljaandmise.¹¹⁵ Kaks nädalat hiljem arutati Kaitseliidu sisekorda.¹¹⁶ 1920. aasta veebruaris vaadati Larka juhatusel ning sõjainister Hanko, sõjavägede ülemjuhataja kindralmajor Laidoneri, ülemjuhataja staabiülem kindralmajor Sootsi, sõjaväe varustusülem polkovnik Reimanni, korraldusvalitsuse ülem polkovnik Lille, merejõudude juhataja kt asekapten Johannes Hermi ning riigikontrolör Karl Einbundi osavõtul läbi sõjainisteeriumi 1920. aasta väljaminekute eelarve, kuhu tehti ka mõned parandused.¹¹⁷ 1920. aasta juunis kinnitati sõjanõukogu istungil Eesti sõjaväevormi kava.¹¹⁸ Palju tegeldi olmeküsimustega, näiteks 1921. aasta detsembris eraldati summad mh 1. diviisi laatsareti ruumide elektrivalgustuse kordaseadmiseks Rakveres ning 1. jalaväepolgu valduses oleva Hermanni kindluse kasarmute

¹¹⁴ Vt nt Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 12. november 1919 – 24. september 1921, RA, ERA.507.1.1; Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 5. oktoober 1921 – 26. mai 1922, RA, ERA.507.1.2; Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 7. juuni – 25. oktoober 1922, RA, ERA.507.1.3; Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 31. oktoober 1922 – 18. aprill 1923, RA, ERA.507.1.4; Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 21. aprill – 6. oktoober 1923, RA, ERA.507.1.5; Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 12. oktoober 1923 – 2. aprill 1924, RA, ERA.507.1.6.

¹¹⁵ Sõjanõukogu istung, 12. november 1919, ERA.507.1.1, l. 7–12.

¹¹⁶ Sõjanõukogu istung, 24. november 1919, RA, ERA.507.1.1, l. 15–17.

¹¹⁷ Sõjanõukogu 1920. a. 10. ja 12. veebruari istungid, RA, ERA.507.1.1, l. 26–28 ja 32–36.

¹¹⁸ Sõjanõukogu istung, 3. juuni 1920, RA, ERA.507.1.1, l. 47–48.

remondiks Narvas.¹¹⁹ Sellised teemad said aja jooksul sõjanõukogu koosolekutel üha igapäevasemaks. Sõjanõukogu salajastest protokollidest nähtub muu hulgas relvastuse ja moona uuendamise ja ostmise küsimuste arutelu.¹²⁰ Paraku ei selgu sellest materjalist vähimalgi määral Larka enese seisukohad arutluse all olnud küsimustes. Küll aga on selge tema osalus aruteludes.

Larka juhatas sõjanõukogu erikoosolekuid kogu 1923. aasta sügise vältel, detsembri teisel poolel aga puudus.¹²¹ Tema eesistumisel toimusid nii salajased kui ka avalikud sõjanõukogu koosolekud taas 1924. aasta jaanuarist kuni veebruari keskpaigani, misjärel asendas teda sõjaministri abi kt kindralstaabi kindralmajor Paul Lill, ning Larka enam ei naasnudki.¹²² Kuigi 1924. aasta kevadel oli Larka veel vormiliselt nõukogu liige, ei võtnud ta alates 1924. aasta kevadest enam osa ei nõukogu üld- ega ka erikoosolekutest.¹²³

* * *

Esmakordselt lubati Andres Larka tervise parandamiseks puhkusele 1921. aasta juunis. Ametiülesannete juurde naasis ta juuli lõpus, olles eemal olnud kaks kuud. 1924. aasta veebruaris lubati Larka valitsuse otsusel tervislikel põhjustel kolmekuulisele puhkusele ja võimaldati talle ravi välismaal. Arstliku komisjoni 20. veebruari otsus kinnitas ravivajadust.¹²⁴ 1924. aasta mais taotles sõjaminister kindralmajor Larka kolmekuulise

¹¹⁹ Sõjanõukogu istungi protokoll nr 37, 3. detsember 1921, RA, ERA.507.1.2, l. 36–37.

¹²⁰ Vt nt Sõjanõukogu erikoosoleku protokoll nr 89, 31. august 1922, RA, ERA.507.1.24, l. 5.

¹²¹ Sõjanõukogu erikoosoleku protokoll nr 267, 14. detsember 1923, RA, ERA.507.1.26, l. 31, 36.

¹²² Sõjanõukogu erikoosoleku protokoll nr 279, 11. jaanuar 1924, RA, ERA.507.1.26, l. 37; Sõjanõukogu üldkoosoleku protokoll nr 288, 12.–14. veebruar 1924, RA, ERA.507.1.26, l. 40; Sõjanõukogu erikoosoleku protokoll nr 291, 23. veebruar 1924, RA, ERA.507.1.26, l. 43 jj; Sõjanõukogu erikoosoleku protokoll nr 306, 2. aprill 1924, RA, ERA.507.1.26, l. 53–54.

¹²³ Vt Sõjanõukogu koosolekute avalikud protokollid, 5. aprill – 30. detsember 1924, ERA.507.1.7 ja Sõjanõukogu koosolekute salajased protokollid, 5. aprill – 30. detsember 1924, RA, ERA.507.1.27.

¹²⁴ Sõjaministri ettepanek vabariigi valitsusele, 12. veebruar 1924, Vabariigi valitsuse otsus, 13. veebruar 1924, Vabariigi valitsuse otsus, 18. juuni 1924, RA, ERA.495.7.2544, l. 2, 6, 7–7p; Riigikantslei akt k-m. Larka asjus, 13. veebruar 1924 – 13. jaanuar 1925, ERA.31.3.13680.

tervislikel põhjustel võetud puhkuse pikendamist veel kahe kuu võrra.¹²⁵ Juba 1923. aasta sügisel oli sõjaväe tervishoiuvalitsuse ülema sanitaar-kindralmajor Artur Lossmanni käsul kogunenud kolmeliikmeline konsiilium, kes hindas kindrali tervist ja jälgis tema ravi kogu talve vältel. 1924. aasta septembris pidi konsiilium siiski möönma, et kindrali tervislik seisund oli vahepeal halvenenud ning haigus – kopsutuberkuloos – süvenenud. Larka hinnati nüüd 100% töövõimeetuks ja märgiti, et haiguse progresseerumisele aitasid kaasa rasked sõjaaja olud, nii et kopsuhaigus tulenes täielikult sõjaväeteenistusest.¹²⁶ Larka viibis Šveitsis Davosi sanatooriumis nii 1924. aasta sügisel, kui sõjaministriga oma erru laskmist ning pensioni määramist arutas,¹²⁷ kui ka 1925. aasta algul, mil ta tervislikel põhjustel tegevteenistusest vabastati.¹²⁸ 1925. aasta jaanuaris vabastati Larka sõjaministri ettepanekul tervislikel põhjustel sõjaministri abi ametist ning arvati alates 1925. aasta 1. jaanuarist erru koos vormi kandmise õigusega.¹²⁹ Ühtlasi eraldas valitsus sõjaministri ettepanekul Larkale toetusena pikaajalise haiguse tõttu 1924. aasta aprillist detsembri lõpuni saamata jäänud palgasumma 167 000 marka, mis maksti välja töö-koolekandeministreeiumi üldabiandmise krediidist.¹³⁰ Näib, et tehti vähemalt üks katse saata Larka teenistusse soojemasse kliimasse. 1924. aasta teisel poolel andis välisminister Karl Robert Pusta Johan Laidonerile nõusoleku nimetada Eesti asjuriiks Rooma kolonel (*sic!*) Andres Larka, aga Larka keeldus tervislikel põhjustel ja sellepärast, et tal „pole aimugi, mis seal tehakse“.¹³¹

Kui kaua ravi kestis, allikatest ei selgu. Ravi andis küll tulemusi, kuid selle hind oli kõrge. 1923. aasta kevadel oli valitsuse otsusel ja autasu-seaduse alusel Larkale määratud 500 000 marka ning normaalvalu. Larkale oli annetatud ka I liigi 1. järgu Vabadusrist järjekorranumbriga kolm

¹²⁵ Sõjaministri ettepanek vabariigi valitsusele, 8. mai 1924, RA, ERA.31.3.13680, l. 3.

¹²⁶ Tunnistus, 12. september 1924, RA, ERA.495.7.2544, l. 62.

¹²⁷ Sõjaministri abi kindralmajor Andres Larka palve sõjaministrile, 29. november 1924, RA, ERA.31.3.13680, l. 9.

¹²⁸ „Kindral Larka“, *Kaja*, 9. jaanuar 1925, lk 1.

¹²⁹ Vabariigi valitsuse otsus, 12. jaanuar 1925, ERA.31.3.13680, l. 11.

¹³⁰ Sõjaministri ettepanek vabariigi valitsusele, 12. jaanuar 1925 ja Vabariigi valitsuse otsus, 12. jaanuar 1925, RA, ERA.31.3.13680, l. 12 ja 14.

¹³¹ Eero Medijainen, *Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940* (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997), lk 156.

(Vabadusrist I/1 järjekorranumbriga 1 oli annetatud Johan Laidonerile, nr 2 oli saanud Jaan Soots).¹³² 1928. aastal pidi Larka oma autasutalu Harjumaal Saue vallas Voorel ära müüma, et katta Davosi sanatooriumi raviarved. Alates 1930. aasta suvest rentis Larka riigilt vesiveskit Jõgisoo asunduses Harjumaal. Ta elas tagasitõmbununa („olen elanud vaikselt Nõmmel, mis sunnitud tegema tervislistel põhjustel“) ega osalenud enda sõnul muus ühiskondlikus tegevuses, kui alates 1930. aastast Eesti Vabadussõjalaste Keskliidu keskjuhatuse esimehena. 1928. aastal oli ta valitud Tallinna Jahimeeste Seltsi auliikmeks.¹³³ Andres Larka naasis avalikku ellu 1930. aastate algul vabadussõjalaste liikumise ühe juhina, kuid see on juba teine teema.

Kokkuvõtteks

Kindralstaabi kindralmajor Andres Larka ei jätnud endast maha ulatuslikku kirjalikku pärandit, mille põhjal oleks võimalik analüüsida tema arusaamu riigikaitse juhtimisest või sõjakunstist. Tema panus Eesti riigikaitse ülesehitamisse on rekonstrueeritav eelkõige tema ametikohtade ja tegevuse kaudu. Larka on üks vähestest tsaaririigis kõrghariduse saanud eesti kindralstaabiohvitseridest ja teda võinuks oodata edukas karjäär Vene armees. Kuigi võib oletada, et Ajutise Valitsuse sõjaministri või peastaabi ülema ametikohale jõudis ta 1918. aastal eeskätt asjaolude kokkulangemise tõttu ning teistsugustes oludes oleks võib-olla olnud tugevamaid kandidaate, jääb vaieldamatult Larka teeneks Soomes 1918. aastal koos kindral Aleksander Tõnissoniga koostatud Eesti sõjaväe organisatsiooni kava. Tege- mist oli esimese katsega välja töötada Eesti armee struktuur ja koosseisud, ehkki kava tuli hiljem kohandada sõjaaja oludele. Andres Larka peamine panus ja roll Eesti riigikaitse arengus aastail 1918–1925 ei seisnenud aga mitte niivõrd strateegilises juhtimises, kui võrd riigikaitse administratiivse süsteemi praktilises ülesehitamises ja käigushoidmises nii sõjaaja oludes kui ka Vabadussõja järel professionaalse staabiohvitserina.

¹³² Kokkuvõte A. Larka teenistuskäigust, RA, ERA.495.7.2544, l. 59; Pihlak, Strauss, Krillo, *Eesti Vabaduse Risti kavalerid*, lk 380, 386, 706.

¹³³ A. Larka Eesti kirjanduse seltsile, 8. august 1930, EKM EKLA, f 193, m 20:17, l. 2/8.

Bibliograafia

Arhiiviallikad

Rahvusarhiiv (RA)

- EAA.3144 EELK Pelistvere Kogudus
- ERA.15 Asutava Kogu Valimiste Peakomitee, Asutav Kogu
- ERA.31 Riigikantselei
- ERA.78 Eesti Ajutine Maanõukogu
- ERA.495 Sõjavägede Staap
- ERA.496 Kindralstaap
- ERA.497 Korraldusvalitsus
- ERA.507 Sõjavägede Nõukogu
- ERA.1962 Sõjamuuseum ja sellele üle antud dokumentide kollektsioon
- ERA.2124 Vabadussõja Ajaloo Komitee töökomisjon
- ERA.2315 Sõjaministeerium
- ERA.3581 Eesti Sõjavägede Staap

Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv (EKM EKLA)

- Fond 193 Eesti avalikkude tegelaste elulugude kogu

Õigusaktid

Päästekomitee päevakäsk Ajutise Valitsuse loomisest, 27. november 1918, *Riigi Teataja* 1918, 1, lk 2

Vabariigi valitsuse poolt 18. veebruaril 1921 vastu võetud määrus kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali kohta, *Riigi Teataja* 1921, 15, lk 89–90

Nimetused, 7. veebruar 1919, *Riigi Teataja* 1919, 7, lk 51–52

Seadus kaitsevägedesse puutuvate sõjaväe seadluste ja määruste väljaandmise korra kohta põhiseaduse § 81 põhjal, 3. jaanuar 1922, *Riigi Teataja* 1922, lk 1

Publitseerimata käsikirjad

Kink, Riko, „Sõjanõukogu loomine, koosseis ja tegevus aastail 1919–1925“ (lõputöö, Kaitseväe Akadeemia, strateegia ja innovatsiooni õppetool, 2025, käsikiri)

Perioodika

- Kaja 1925
- Maaliit 1919
- Päevaleht 1928

Teataja	1934
Vaba Maa	1927
Võitlus	1931, 1934

Kirjandus

- Eesti riigi-, avaliku- ja kultuurielu tegelased 1918–1938*, I (Tallinn: Eesti Kunstnike Liit, 1939)
- Eesti Vabadusristi kavalerid* (Tallinn: Vabadusristi Vendade Ühenduse keskjuhatus, 1935)
- Kindral A. Larka. *Põhiseaduse lahingu juht. Vabadussõjalaste poolt Eesti rahvale esitatud kandidaat riigivanema kohale* (Tallinn: EVL, 1934)
- Koovit, Risto-Pearu, „Tuntud ja tundmatu – mõistatuslik kolonel Jaan Rink“, *Sõjateadlane = The Estonian Journal of Military Studies* 24 (2024), lk 156–179
- Kröönström, Mati, *Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkoosseis Vabadussõjas 1918–1920* (Tallinn: Tänapäev, 2010)
- Kull, Ferdinand, *Mässumehi ja boheemlasi. Mälestusi 1905. aasta revolutsioonäridest, vanglatest ja Pariisi eesti kunstiboheemkonnast; Esimesi Eesti diplomaate. Mälestusi Eesti välisdelegatsiooni tegevusest 1918. aastal*, Eesti Mälu 27 (Tallinn: Eesti Päevaleht, Akadeemia, 2010)
- Larka, A[ndres], „Akadeemias“, *Johan Laidoner. Mälestusi kaasaeglasilt* (Tallinn: Vabariigi Ohvitseride Keskkogu, 1934), lk 48–53
- Larka, A[ndres], „Sõit Soome“, *Iseseisvuse tuleku päevilt. Mälestused* (Tartu: Postimees, 1923), lk 11–15
- Larka, A[ndres], „Kaks sõitu“, *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt*, I kd, *Revolutsioon ja okupatsioon 1917–1918* (Tallinn: Rahvaülikool, 1927), lk 185–194
- Larka, A[ndres], „Pihkva korpuse retk Tallinna peale“, *Mälestused iseseisvuse võitluspäevilt*, II kd, *Vabadussõda 1918–1920* (Tallinn: Rahvaülikool, 1930), lk 79–82
- Leets, G[eorg], „Kümne aasta eest. 1-ne Eesti suurtükiväe brigaad 13. XII. 1917. – 5. IV. 1918“, *Sõdur* 51/52 (1927), lk 1285–1298
- Marandi, Rein, *Must-valge lipu all. Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937*, I, *Legaalne periood (1929–1934)* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1991)
- Medijainen, Eero, *Saadiku saatus. Välisministeerium ja saatkonnad 1918–1940* (Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1997)
- Mäe, Hjalmar, *Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi* (Muraste: Matrix Kirjastus, 2005)

- Pajur, Ago, „Eesti rahvuslikud väeosad 1918. aasta kevadtalvel“, *Esimene maailmasõda ja Eesti*, II kd, koost. Tõnu Tannberg, Eesti Ajalooarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Historici Estoniae 24 (31) (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 2016), lk 9–42
- Pajur, Ago, „Eesti riigikaitse korraldamine Vabadussõja eel“, *Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920*, koostanud Tõnu Tannberg, Rahvusarhiivi toimetised = Acta et commentationes Archivi Nationalis Estoniae 3 (34) (Tartu: Rahvusarhiiv, 2019), lk 9–117
- Pajur, Ago, *Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934* (Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 1999)
- Pajur, Ago, „Riigikaitseküsimused Eesti 1920. aasta põhiseaduse aruteludes“, *Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat / The Yearbook of Learned Estonian Society 2020* (Tartu, 2022), lk 118–137
- Pajur, Ago, „Sada aastat eesti suurtükiväe sünnist Haapsalus“, *Läänemaa Muuseumi toimetised* (Haapsalu: Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid, 2019), lk 195–234
- Pihlak, Jaak, *Karutapjad ja Vabaduse Risti vennad* (Viljandi: Viljandi Muuseum, 2010)
- Pihlak, Jaak, Strauss, Mati, Krillo, Ain, *Eesti Vabaduse Risti kavalierid* (Viljandi: Vabadussõja Ajaloo Selts, Viljandi Muuseum, 2016)
- Piip, Ants, *Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917.–1918. aastal dokumentides ja mälestusis*, 2. trükk (Stockholm: Vaba Eesti, 1966)
- Rosenthal, Reigo, *Laidoner – väejuht. Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas* (Tallinn: Argo, 2008)
- Savitsch, A[a]vo, „Eesti kindralid Vabadussõjas: 130 aastat kindral Ernst Põdderi ja Andres Larka sünnist“, *Kultuur ja Elu* 1 (2009), lk 34–39

Internetiallikad

- Костанди Леонид Васильевич, <http://russianestonia.eu/index.php?title=Костанди_Леонид_Васильевич> [30. aprill 2026]
- Eesti lugu. EV – 90. Andres Larka. 07.06.2008, <https://vikerraadio.err.ee/788070/eesti-lugu-ev-90-andres-larka> [30. aprill 2026]